

Asztalos Péter

A humán tőke szerepe felértékelődik a versenyképességben

A megfelelő mennyiségben és minőségben rendelkezésre álló humán tőke a gazdasági felzárkózás egyik legfontosabb alapja. A humán tőke minőségének javulása az innovációs képesség és a munkatermelékenység növekedésén keresztül hosszú távon képes növelni a versenyképességet és a reálgazdaság növekedési potenciálját, miközben a rendelkezésre álló munkaerő mennyisége pedig motorja vagy korlátja is lehet a fejlődésnek. A demográfiai helyzet javítása, az egészséges életévek növelése, valamint a (jövőbeni) munkaerőpiaci igényeknek megfelelő oktatási rendszer kialakítása olyan stratégiai célok, amelyekhez Magyarországon is átfogó lépések szükségesek az érintett területeken.

A demográfiai folyamatok és a humán tőke minőségének javítása komoly kihívások elé állítja valamennyi európai országot. Éppen ezért tűztük ki célul, hogy a 2017. október végén első ízben megjelentetett Versenyképességi jelentés átfogó és objektív módon vizsgálja meg Magyarország helyzetét európai uniós és régiós viszonylatban e területeken is. Hazánk esetében a humán tőke mennyiségi és minőségi aspektusai egyértelműen olyan területek, amelyekre a jövőben nagyobb hangsúlyt szükséges helyezni ahhoz, hogy Magyarország – elsősorban a termelékenység növekedésén keresztül – ki tudjon törni a közepes fejlettség csapdájából.

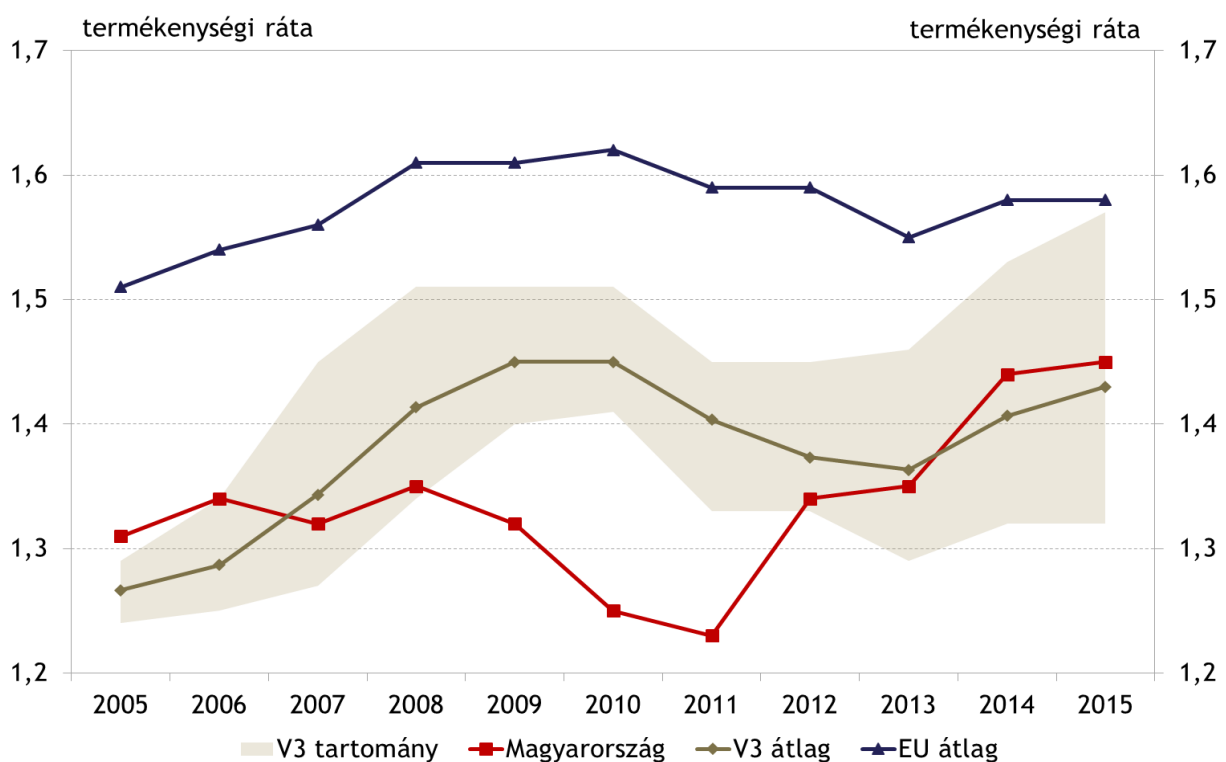
1. A demográfiai folyamatok nem kedvezőek

A humán tőke mennyiségét leginkább a demográfiai folyamatok határozzák meg hosszú távon, amelyek közül a népességszám csökkenése és a lakosság elöregedése jelenti a legnagyobb kihívást szinte valamennyi fejlett ország, így Magyarország számára is. A KSH jelenlegi előrejelzése szerint a születésszám számottevő emelkedése nélkül folyamatosan csökkenni fog a népesség létszáma. A kedvezőtlen trendek megfordítás érdekében olyan társadalompolitikát kell folytatni, amely egyre nagyobb mértékben és hatékonyabban támogatja a gyermekvállalást.

A termékenységi rátában hazánk az elmúlt évek javuló trendje ellenére is elmarad az európai országok átlagától. Magyarországon a termékenységi ráta értéke a 2011-es történelmi mélypontot (1,23) követően folyamatosan növekedett és 2016-ra elérte az 1,49-es szintet, ami magasabb a régiós országok átlagánál. Jelenleg egyetlen európai uniós ország sem éri el a társadalom létszámának fenntartásához minimálisan szükségesnek tartott 2,1-es reprodukciós értéket.

A termékenységi ráta javuló trendjében jelentős szerepet játszanak a kormányzat célzott családpolitikai intézkedései. Az elmúlt években emelkedett a családi adóalap-kedvezmény mértéke és bővült a kedvezményre jogosultak köre, bevezetésre került a GYED extra és a diplomás GYED, illetve a Munkahelyvédelmi Akcióterv is nagyban támogatja a nők szülést követő munkaerőpiaci visszatérését. A termékenység ösztönzése érdekében a Kormány 2018-at a Családok évének nyilvánította, amelynek keretében további intézkedésekkel támogatják a gyermekvállalást (például tovább növelik a családi adóalap-kedvezmény mértékét, valamint csökkentik vagy elengedik a több gyereket vállaló nők Diákhitel- és jelzálog tartozását). Az MNB a 2016-ban megjelentetett „Versenyképesség és növekedés” című monográfiájában számos javaslatot tett a születésszám további növelése érdekében, amelyek közül már több is megvalósítás alatt áll. Ezek közül kiemelendő a mintegy 100 milliárd forintos bölcsőde- és óvoda-fejlesztési program, illetve a rugalmas bölcsődei formák engedélyezésének egyszerűsítése.

1. ábra: Teljes termékenységi ráta

Forrás: Eurostat

A népességszám növekedésének másik meghatározó tényezője a születéskor várható élettartam, amelynek emelkedése – a medián életkor növekedése mellett – szintén növeli a rendelkezésre álló humán tőke mennyiségét. A várható élettartam

tam növekedése és az alacsony születésszám következtében a 65 évnél idősebb korosztály aránya növekvő tendenciát mutat a fejlett országok többségében. Az EU országok hasonlóan a magyar társadalom is előregedő trendet mutat, azonban ennek mértéke még mindig elmarad az uniós országok átlagától. Mindez azonban azt jelenti, hogy a munkaképes korú népesség a teljes népességszámnál is gyorsabban csökken, amelynek következtében az eltartottak aránya (gyermekek és idősek) növekedni fog.

A családtámogatások összegének bővítése ugyanakkor önmagában nem tudja megoldani a demográfiai problémákat: a kedvezőtlen trendek megváltoztatása hosszú távon csak átgondolt stratégia konzekvens végrehajtásával valósítható meg. A termékenységi ráta növelése csak csökkenteni tudja a társadalom előregedése okozta kihívásokat. Az öngondoskodás szerepe a jövőben várhatóan egyre jobban fel fog értékelődni, különösen az állami nyugdíjrendszerekre nehezedő nyomás és az egészségügyi technológiák fejlődése (és drágulása) következtében.

2. Az oktatási rendszernek meg kell felelnie a jövő kihívásainak

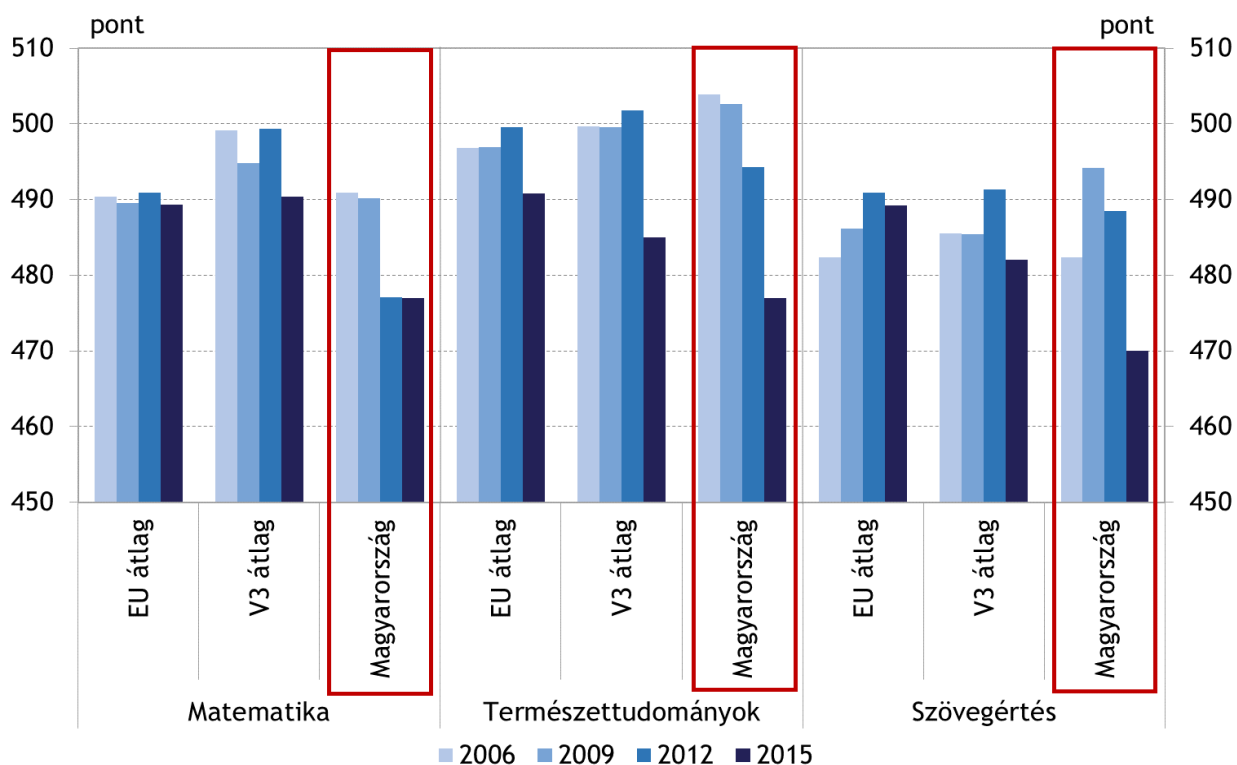
Az oktatás az elérhető munkaerő minőségén, termelékenységén és innovációs képességén keresztül gyakorol hatást egy ország versenyképességére és gazdasági teljesítőképességére. Az oktatási rendszer hatékonyságának mérése ugyanakkor nem egyszerű, hiszen egy egyetemi diplomát szerző diák esetében – óvodától kezdve – legalább 18 évnyi oktatásról beszélhetünk, amelyen belül nehéz egyértelműen meghatározni az egyes oktatási szintek hozzáadott értékét.

Az oktatási rendszer legnagyobb kihívása, hogy olyan jövőbeli helyzetekre kell felkészítenie a fiatalokat, amely előrejelzése a gyorsuló fejlődés következtében egyre nehezebb. Azok a diákok, akik 2017-ben kezdték meg általános iskolai tanulmányukat, legkorábban 2029-ben érettségiznek és 2032-ben szereznek felsőfokú képzettséget, majd csak ezt követően lépnek ki a munkaerőpiacra. A technológiai fejlődés mai üteme mellett szinte megjósolhatatlan, hogy pontosan milyen tudásra lesz szükségük a 40–50 éves munkaerőpiaci pályafutásuk során, amelyre elvileg az oktatási rendszernek kellene felkészítenie őket. Fontosnak tartjuk éppen ezért, hogy a magyar társadalomban (is) elterjedjen az a szemlélet, hogy a modern kor kihívásainak csak az élethosszig tartó tanulás segítségével lehet megfelelni.

Egy korszerű oktatási rendszer elsősorban a folyamatos tanulás igényével és képességével ruházza fel a diákokat. A jelenleg is fejlesztés alatt álló új Nemzeti alaptantervet úgy lenne célszerű kialakítani, hogy minél nagyobb mértékben törekedjen

a képességek fejlesztésére és a gyakorlatorientált tudás biztosítására a diákok számára. A nemzetközi felmérések tapasztalatai alapján ugyanis a magyar diákok uniós átlag feletti mértékben képesek elsajátítani a kijelölt tananyagot (TIMSS mérések), azonban a tanultakat nem tudják helyesen alkalmazni a valós életből vett helyzetekben (PISA mérések). Üdvözölendőnek tartjuk a tanári hivatás megbecsültségét növelő ágazati életpálya-modellek bevezetését, ami hozzájárul ahhoz is, hogy olyan tanárok oktassák a magyar diákokat, akik képesek alkalmazkodni a folyamatosan változó munkaerőpiaci elvárásokhoz. A hazai oktatási kiadások GDP arányos szintje meghaladja a régiós országok átlagát, azonban lenne még tér a ráfordítások növelésére ahhoz, hogy az iskolák technikai felszereltségben is megfeleljenek a jövő kihívásainak.

2. ábra: PISA felmérések eredményei

Forrás: OECD

A jövőben várható munkaerőpiaci, sőt már a mindennapi élettel kapcsolatos kihívások miatt is elengedhetetlennek tartjuk, hogy a diákok által elsajátított alapképességek köre kibővüljön angol nyelvi és számítástechnikai ismeretekkel. A magyar munkavállalókkal szemben visszatérő kritika a munkaerőpiacon, hogy nem rendelkeznek megfelelő idegen nyelvi ismeretekkel. Ezt alátámasztják a nemzetközi felmérések is, amelyek alapján ez egy jól azonosítható versenyképességi hátránya hazánknak még a régió többi országával szemben is. Szintén lényegesnek tartjuk, hogy az

informatikai ismeretek elsajátítása is minél korábban történjen meg az iskolákban. Ebben segíthet a Kormány által elfogadott Digitális Oktatási Stratégia, amely magában foglalja a digitális kompetenciák fejlesztéséhez szükséges informatikai fejlesztéseket is. Ma minden jel abba az irányba mutat, hogy a digitalizáció és az automatizálás lesz a következő időszak meghatározó tényezője. Éppen ezért olyan munkavállalókra lesz szükségünk, akik természetesen mozognak a digitális világban és képesek ellátni a rájuk háruló feladatokat.

A felsőfokú, és ezen belül is a természettudományos végzettséggel rendelkezők arányának növelése a magyar oktatáspolitikának egyik célja, amely megjelenik a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című stratégiában és az MNB korábbi javaslatai között is. Ahhoz azonban, hogy a korábbi évek felzárkózását követően tovább tudjuk növelni a természettudományos – különösen az informatikai – végzettségűek arányát, már a közoktatásban szükséges a természettudományos oktatás fejlesztése. Ezen felül kiemelt figyelmet szükséges fordítani a diákok pályaorientációjának fejlesztésére, hiszen a természettudományos felsőfokú végzettség megszerzéséhez – a felvételihez előírt érettségi tárgyak miatt – sokkal tudatosabb karrier-tervezés szükséges, mint más területekhez.

A nemzetközi felmérések eredményei alapján a lakosság pénzügyi műveltsége javítható Magyarországon, amelyhez számottevően hozzájárulhatnak a kormányzati és jegybanki programok is, miközben a megtakarítások további növekedése is támogató lehet. Az OECD által első ízben elvégzett pénzügyi műveltséggel kapcsolatos átfogó vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a magyar lakosság pénzügyi tudása és a pénzügyekhez való hozzáállása is megfelel a nemzetközi átlagos szintnek, azonban a pénzügyekkel kapcsolatos viselkedés területén van tér a fejlődésre. Ez utóbbi területen elért gyengébb eredmény főképpen a bankszámlán kívüli megtakarítással rendelkező háztartások viszonylag alacsony arányának a következménye. A gazdaság további fejlődésével és a megtakarítók arányának növekedésével ugyanakkor e területen is javulhatunk, ami egyben lehetőséget biztosít arra, hogy olyan összetettebb pénzügyi termékek is nagyobb mértékben el tudjanak terjedni hazánkban, amelyekről a lakosság jelentős részének – számottevő megtakarítás hiányában – korábban nem volt ismerete. A pénzügyi műveltség növelését törvényi mandátumával összhangban, lehetséges eszközeivel a Magyar Nemzeti Bank is támogatja. A lakosság pénzügyi műveltségnek további javításában segítséget jelent majd többek közt az alapvető pénzügyi ismeretek széleskörű megjelenése a közoktatásban, ami részét képezi – a Kormány által 2017 novemberében elfogadott – a pénzügyi tudatosság

fejlesztésével kapcsolatos nemzeti stratégiának, amelynek kidolgozásához az MNB is hozzájárult szaktudásával. A stratégia céljai között a köznevelésben megvalósuló edukáción túl kiemelt szerep jut a tudatos pénzügyi és fogyasztói magatartás erősítésének is.

3. Az egészségügy rendszerszintű fejlesztése és a prevenció erősítése szükséges

Az egészségügy az elérhető munkaerő mennyiségén és minőségén keresztül is hat egy ország gazdasági teljesítőképességére és versenyképességére. A tartósan fennálló betegségek csökkentik a munkában eltöltött aktív időt és a munkaerő termelékenységét, illetve a korai halálozás is nagymértékű kárt okoz a nemzetgazdaságnak. Az egészségügy ezen felül közvetlenül is hatással van a gazdaságra, hiszen az egészségügyi kiadások mértéke a GDP 6–11 százalékát teszi ki az európai uniós országokban.

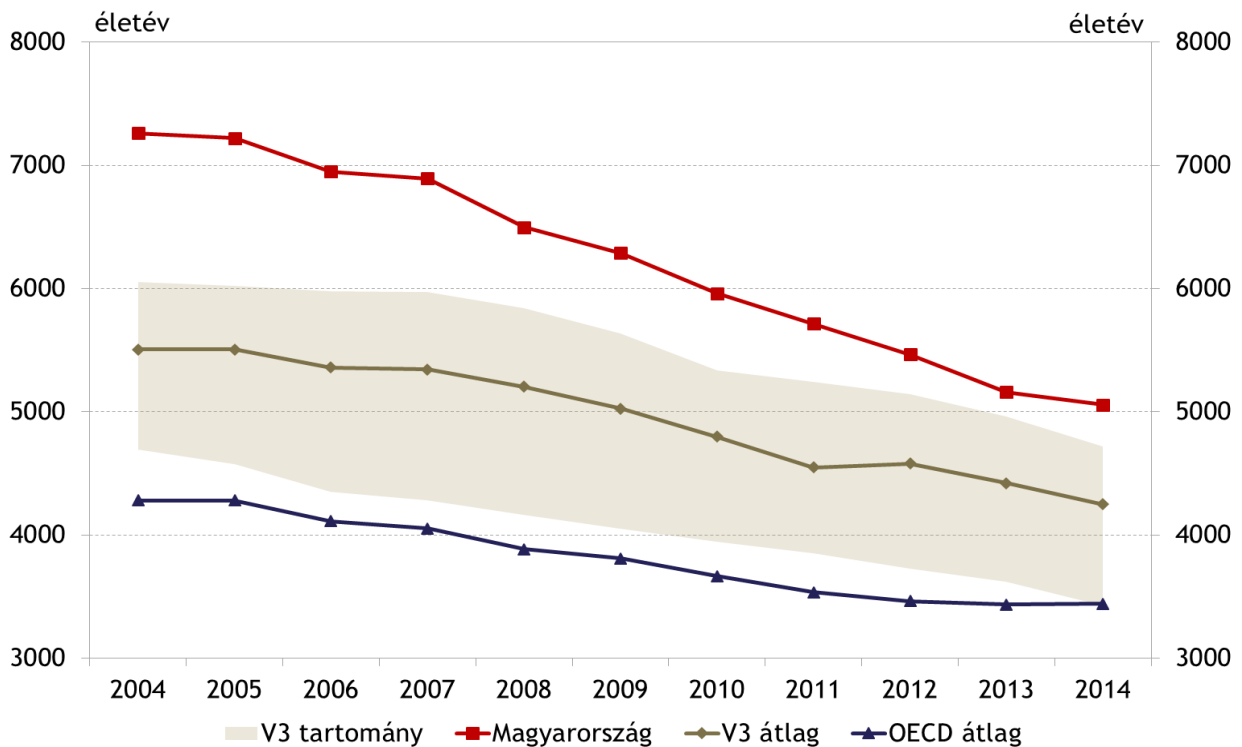
A magyar egészségügyi rendszer kihívásai nem oldhatók meg önmagában a ráfordítások növelésével. Az egészségügyi kiadások GDP-arányos szintje meghaladja a régiós országok átlagát, ami részben a magánkiadások viszonylag magas szintjének köszönhető. Ugyanakkor a rendelkezésre álló forrásainkat nem hatékony módon költjük el. A magánkiadások esetében éppen ezért azt tartjuk célszerűnek, hogy a háztartások által már jelenleg is kifizetett közvetlen egészségügyi hozzájárulások (ilyen a gyógyszerek, vagy járóbeteg vizsgálatok térítési díja, illetve ide tartozik a paraszolvenencia is) intézményesített formában – egészségpénztárakon és egészségbiztosításokon keresztül – kerüljenek becsatornázásra a rendszerbe, ami hozzájárulna a kiadások hatékonyságának növekedéséhez.

Az egészségügyi rendszer egyes részei jelenleg külön-külön törekednek a költség-hatékonyságra, amely viszont együttesen nem a leghatékonyabb megoldásokat eredményezi. A gyógyszerkiadások magas, vagy az ágykihasználtság alacsony szintje hatékonysági tartalékot mutat a magyar egészségügyi rendszerben, amelynek megfontolt átcsoportosításával (például prevenció, vagy alapellátási célokra) javítható lenne a lakosság egészségi állapota. Gyógyszerekre nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően sokat költ a magyar állam és a háztartások: a gyógyszerkiadások GDP-arányos szintje 2,3 százalékot tett ki 2015-ben (bár ez már 0,5 százalékponttal alacsonyabb, mint 2011-ben volt, elsősorban a költségvetési gyógyszertámogatások racionalizálása miatt). A hazai gyógyszerfelírási és –fogyasztási szokások megváltoztatása hosszabb távon számottevően hozzájárulhat az egészségügyi költségek csökkentéséhez, az egészségügyi rendszer hatékonyabb működéséhez.

A prevenció erősítésével és az egészséges életmód térnyerésével jelentősen javítani lehetne a lakosság életminőségét és csökkenteni a korai halálozás negatív következményeit. Ezen a téren számos előrelépés történt az elmúlt években: folytatódott a közétkeztetés egészségesebb irányba történő fejlesztése, szélesítésre került a Népegészségügyi termékadó alá eső termékek köre, illetve bővült a kötelező és ajánlott szűrővizsgálatok köre is. Szükségesnek látszik továbbá egy komplex intézkedéscsomag a mentális egészségi problémák kezelésére és a jövőbeli betegségek megelőzésére.

A várhatóan egészségesen eltöltött életévek száma hazánkban felzárkózott a vi-segrádi országok átlagához, illetve jelentősen csökkent a megelőzhető okokból történt korai halálozások száma is. Az egészségesen eltöltött életéveken belül azonban továbbra is számottevő különbségek azonosíthatók a nemek között: a magyar férfiak átlagosan 2 évvel kevesebbet tölthettek el egészségkárosodástól mentesen, mint női társaik. A megelőzhető okokból történő 70 év alatti halálozást a potenciálisan elvesztett életévek száma mutatja, amelyben hazánk – a javuló trend ellenére – továbbra is elmarad a régiós és uniós országok átlagától. Ebben szerepet játszik az is, hogy Magyarországon a legmagasabb a rosszindulatú daganatok standardizált halálozási aránya, illetve a depressziós tünetektől szenvedők aránya az Európai Unióban. A nem megfelelő egészségi állapotú munkavállalók esetében csökken a termelékenység, illetve rövidül a munkában töltött évek száma is, így a betegségek megelőzése a nemzetgazdaság teljesítőképessége szempontjából is lényeges.

3. ábra: Potenciálisan elvesztett életévek

Megjegyzés: Az indikátor azt mutatja, hogy 100 000 lakosra vetítve mennyi a 70 éves kor előtt bekövetkező megelőzhető halálozások miatti életév-veszteség egy adott évben.

Forrás: OECD

Az egészségügyi ágazat humán erőforrás ellátottsága nem csak Magyarországon, hanem egész Európában kihívást jelent. Az uniós országokban átlagosan az orvosok 35 százaléka volt idősebb 55 évesnél 2015-ben, miközben ez az arány hazánkban 41 százalékot tett ki. Magyarország esetében ráadásul a működési engedéllyel rendelkező orvosok 16 százaléka elmúlt már 65 éves, ami a negyedik legmagasabb érték az uniós országok között. Az a tény, hogy az európai országok jelentős része küzd az orvosok előregedésének problémájával, hozzájárul a kedvezőbb anyagi helyzetben lévő nyugat- és észak-európai országok irányába történő orvoskivándorláshoz. Éppen ezért az ágazat humán erőforrás ellátottsági kihívása hosszú távon csak a bérek emelésével és a munkakörülmények további javításával oldható meg, aminek jó alapot szolgáltatnak az elmúlt években végrehajtott ágazati béremelések.

4. A humán tőke szerepe fel fog értékelődni a jövőben

Az elmúlt évtized trendjei alapján a humán tőke, azon belül is a rendelkezésre álló, szakképzett, egészséges és termelékeny munkaerő mennyisége döntően fogja befolyásolni az egyes országok gazdasági fejlődési lehetőségeit. Hazánk alapvetően kedvezőtlen demográfiai pályán mozog, amelynek munkaerőpiaci hatását tovább erősítették az európai uniós csatlakozást követően fokozatosan megnyíló külföldi

munkavállalási lehetőségek és a 2008-as globális válság negatív gazdasági következményei. Ennek ellenére a foglalkoztatási ráta 2010 óta folyamatosan meredeken emelkedett, amelyben jelentős szerepet játszottak a foglalkoztatás bővítését célzó sikeres kormányzati programok (egykulcsos szja, Munkahelyvédelmi Akcióterv, kedvezményes nyugdíjak felülvizsgálata, közmunkaprogram) is, de 2016-2017-re egyes területeken a szakképzett munkaerő elérhetőségének korlátjába ütközött a vállalatok további bővülése.

A munkaerőhiány okozta kihívások kezelése több irányból is lehetséges, amelyek együttes alkalmazása jelentheti a problémák megoldását. Az oktatási és az egészségügyi rendszer reformja érdemben hozzájárulhat a termelékenység növeléséhez, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a vállalatok meg tudják tartani a munkavállalóikat, illetve, hogy vissza tudják csábítani az országot elhagyó munkavállalókat. A viszonylag alacsony termelékenység ellenére – elsősorban a nagyvállalatok esetében – van tér a bérek fokozottabb felzárkóztatására. Ahhoz azonban, hogy hosszabb távon is érdemben versenyezni tudjunk a magasabb bért kínáló országokkal, szükséges, hogy a magyar vállalatok a jelenleginél termelékenyebbek legyenek és nagyobb hozzáadott értékű termékeket állítsanak elő. Hazánk versenyképességi helyzetének javításához így elengedhetetlen a humán tőke megfelelő minőségű rendelkezésre állása, illetve annak folyamatos fejlesztése is.

“Szerkesztett formában megjelent a Portfolio.hu oldalon 2018. február 28-án.”